

ένδητος ως ἡ βελτίων καὶ μᾶλλον πρωτόγονος, ἡ δὲ τῆς διαιρέσεως, τῆς ἀντιθέσεως καὶ τῆς διαπάλης τῶν οὐκὶ ἔκαστα ὅντων ὡς δυστυχία, ὡς τι, ὅπερ προῆλθεν διὸ δικτυράξεως τῆς πρωτογενοῦς τάξεως, διὰ τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς μακαρίκης πρώτης καταστάσεως. Ἀλλ' εἰ καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν βαίνουσιν αἱ τε φυσικαὶ αὐτοῦ καὶ αἱ θεολογικαὶ δοξοπίκιαι, ὥρως δὲν ἐφράντισεν ὁ Ἐρμηδοκλῆς καὶ καταστήσῃ πλήρη τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῶν συνάφειαν ἢ καὶ μὲν ποδεῖξῃ μόνον τὴν συμφωνίαν αὐτῶν. Ἀντιφάσκουσι δὲ πρὸς τὴν ἐκ τῆς μίξεως τῶν στοιχείων παραγωγὴν τοῦ φυχικοῦ βίου.

Οὐδεμίαν ὠσαύτως συνάφειαν πρὸς τὰς φιλοσοφικὰς ἀρχὰς τοῦ Ἐρμηδοκλέους ἔχουσιν ὃ τε περὶ χρυσοῦ αἰῶνος μῆθος καὶ αἱ θεολογικαὶ αὐτοῦ δόξαι.

'Ο χρυσοῦς αἰώνος. '(1) Ἐρμηδοκλῆς διηγεῖται ὅτι περὶ τοῖς ἀνθρώποις τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος οὔτε "Ἄρτις θεὸς ὑπῆρχεν, οὔτε Κυδομός, οὔτε Ζεὺς βασιλεύς, οὔτε Κρόνος, οὔτε Ηλισσειδῶν, ἀλλὰς Κύπρος βασίλεια, ἣν ἐτίμων ἀναμάκτωις θυσίας καὶ προσφορᾶς.

ταύρων δ' ἀκρήτοις φόνοις οὐδὲ δεύτερο βιωμός,
ἀλλὰ μύσος τοῦτον ἔσκειν ἐν ἀνθρωποῖς μέγιστον.

Τὰς ζῷα κατὰ τὸν χρυσοῦν αἰῶνας ἦσαν ἡμεραὶ καὶ τιθησσὰ καὶ προσηνῆ τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἔζων μετ' αὐτῶν ἐν φιλικῇ κοινωνίᾳ. Τὰ δὲ δένδρα ἔθαλλον ἐρμηδόρυλλα καὶ ἐρμηδόκιαφτι καὶ περεζχον ἀφθόνους τοὺς καρποὺς κατὰ πάντας τὸν ἐγιαυτὸν. Οἱ δὲ ἀνθρώποι ἦσαν τόσον μεγάλοι, ὥστε πρὸς ἐκείνους οἱ νῦν παρακεκλήμενοι βρεφῶν τάξιν ἐπέχουσιν (¹).

Ἡ περιγραφὴ αὕτη τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος οὐδεμινὶ τοῦ συστήματος τοῦ Ἐρμηδοκλέους ἔχει θέσιν· οὔτε εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ «σφρίρου» δυνάμεθα ν' ἀναγάγωμεν αὐτὴν, διότι ἐν τῷ σφρίρῳ δὲν ὑπῆρχον καθ' ἔκαστον ὅντας, ὡς ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος· οὔτε εἰς τὴν πρώτην τοῦ οὐρανοῦ κακτάστασιν, διότι οἱ κατὰ τὸν χρυσοῦν αἰῶνας ζῶντες διαρρήδην ὀνομάζονται ἀνθρώποι καὶ τὰ περὶ αὐτοὺς παρίστανται γήινα. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὁ Ἐρμηδοκλῆς ἐχρησιμοποίησε τοὺς περὶ χρυσοῦ αἰῶνος μύθους, ὥπως ἐξάρῃ τὴν σοβαρότητα τῶν πεποιθήσεων αὐτοῦ περὶ τῆς ιερότητος τῆς ζωῆς τῶν ζόων μηδό-

(¹) Σπίχ. 417 κ. ἐφ. Ηλάσυτ. 'Ἄρ. 18', κατ', 1.

λως φρουντίσας, ὅν δύνωνται νὸς ἔχωσι θέσιν ἐν τῷ συστήματι αὐτοῦ τοικῆται δοξασίαι.

Θεολογία. Ζωηρὸν ἐφέλκουνται τὴν προσυγὴν ἡμῶν αἱ θεολογικαὶ τοῦ Ἀκραγαντίνου φιλοσόφου δόξαι. Ἐκ τῆς ἑνώσεως τῶν τεσσάρων στοιχείων πλὴν ἄλλων ὄντων συνέστησαν καὶ οἱ «τιμῆσι φρέριστοι δολιχιωτες θεοὶ» καὶ οἱ μακραῖωνος ελληχότες βίου, εἰς μακρὸν δὲ μετεμψυχωσεως πλάνην διὰ διαφόρων θυητῶν σωμάτων ὑποκειμενοῖς δαιμονες (ἰδὲ σελ. 210). Τὸ διπεράνθρωπο ταῦτα ὄντας οὐδὲν ἄλλο εἴσιν ἢ οἱ θεοὶ καὶ οἱ δικίμονες τῆς πολυθεϊκῆς τοῦ λαοῦ Ορητοκείας. Γῇ τοῦ λαοῦ πίστει ἀκολουθεῖ ὁ Ἐμπεδοκλῆς καὶ διε τέσσερις στοιχεῖοι καὶ τὰς δύο κινητικὰς δυνάμεις καλεῖ δαιμονικαὶ προσαγορεύει θεῶν δινόμοις. Τὴν χρῆσιν τῶν δινομάτων τούτων δυνάμεις νὸς θεωρήσωμεν ὡς ἄλληγορίαν. Η κυρία δὲ γνώμη τοῦ Ἐμπεδοκλέους ἐστὶν δὲι ἀπόλυτα καὶ αἵδια ὄντα εἰσὶ μόνον οἱ ἔξ αὐτοῦ φιλοσοφικοὶ ἀργοὶ καὶ δὲι ἡ προσηγορία τοῦ «θείου» εἰς ταύτας ἀριθμοῖς πολλῷ μᾶλλον ἢ τοῖς ἀργῇ καὶ γένεσιν λαβοῦσι θεῖοι. Τὸ αὐτὸν ῥητέον καὶ περὶ τῆς θεότητος τοῦ σφαίρου, ἐν φύσικον μεμιγμένη πάντα τὰ στοιχεῖα. Τὸ μῆγμα τοῦτο κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀρχῶν, οἵτινες ἐθεώρουν τὸν κόσμον ὡς τὸ σύνολον τῶν θείων ὄντων καὶ δυνάμεων, ἐστὶ θεῖον.

Ο Ἐμπεδοκλῆς περιγράφει τὸ θεῖον (στίχ. 389—396) κατὰ τὴν ἔννοιαν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν σχεδὸν λέξεων τοῦ Σενοφάνους ὡς ἀδρατον, ἀπρόσιτον τῇ αἰσθήσει, ὑπέρτερον τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς καὶ τοῦ περιορισμοῦ, ὡς καθιαρὸν καὶ τὸν δλον κόσμον κυβερνῶντας γοῦν. Τὸ θεῖον οὐδὲν ἔχει τὸ ἀνθρώπινον.

Οὐκ ἔστιν πελάσασθ' οὐδὲ δριθαλμοῖσιν ἐφικτὸν
ἡμετέροις οὐ κερσὶ λαβεῖν, οὐπερ γε μεγίστῃ
πειθοῖς ἀνθρώποισιν δμαξιτὸς εἰς φρένα πίπτει.
Οὕτε γὰρ ἀνδρομέρη κεφαλῆς κατὰ γυνῖα κέμασται,
οὐ μὲν ἀπαλὸν γόντοιο δύο κλάδοι ἀλσοσονται,
οὐ πόδες, οὐ θοιλοὺς, οὐ μήδεα λαχνήσενται,
ἄλλα δρήν ἰερὴ καὶ ἀθέσφατος ἐπιλεπτο μοῦνον
φροντίσαι κόσμον ἀπαντα καταΐσσουσα θοῆσιν.

Ἐν τοῖς στίχοις τούτοις ἐνορῶσιν ἄλλοι μὲν καθαρὰν μοροθεῖαν,
ἄλλοι δὲ φιλοσοφικὴν πανθεῖαν. 'Αλλ' οὐδέτερον τούτων ὀρθόν.

Διότι πρῶτον μὲν ὁ Ἱερεὺς καὶ προφήτης Ἐρπεδοκλῆς, ὁ πολλοὺς θεοὺς πάντας προσκοτίθεις, δὲν ἐδύνατο νὰ ἔλθῃ πρὸς τὴν τοῦ λαοῦ πίστιν εἰς τοιαύτην ἀντίθεσιν ὡς ὁ Σενοφάνης, εἶτα δὲ πανθεῖται· ἵχνος οὐδὲν ὑπάρχει παρὰ τῷ Ἐρπεδοκλεῖ, τοιαύτη δ' ἀντίληψις θ' ἀντέκειτο προσέτι καὶ πρὸς τὴν πολλότητα τῶν στοιχείων καὶ δυγάμεων αὐτοῦ. Ἐν τοῖς στίχοις τούτοις ὀφείλομεν μᾶλλον νὰ ἐνίδωμεν τὸν σκοπὸν τοῦ Ἐρπεδοκλέους πρὸς καθαριόν τῶν περὶ τοῦ θεοῦ ταπεινῶν τοῦ λαοῦ δοξασιῶν. Τοῦτο δὲ παφῶς ἀποφαίνει αὐτὸς ὁ Ἐρπεδοκλῆς, ὅταν ἐγκωμιάζει τὴν ἀληθινή περὶ θεοῦ γνῶσιν καὶ οἰκτίρων τὰς ψευδεῖς περὶ θεῶν δίξας ἐπικαλεῖται τὴν Μοῦσαν νὰ βοηθήσῃ αὐτῷ,

ἀμφὶ θεῶν μακάρων ἀγαθὸν λόγον διηγείνοτι.

"Η περὶ θεοῦ καθαρὰ ἔννοια αὕτη δὲν ἔχει ἄμεσον ἐπιστημονικὴν συνάφειαν· πρὸς τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ Ἐρπεδοκλέους" διότι κατὰ τὰς φιλοσοφικὰς αὐτοῦ ἀρχὰς ὁ θεὸς ὁ τὸ σύμπαν τῇ νοήσει αὐτοῦ διαθέων οὔτε ὡς δημιουργὸς οὔτε ὡς κυριοποιὸς οὔτε ὡς κυβερνήτης τοῦ κόσμου δύναται νὰ νοηθῇ. Μόνη τοῦ κόσμου αἰτία κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Ἐρπεδοκλέους εἰσὶ τὰ τέσσαρα πρῶτα στοιχεῖα καὶ αἱ δύο κινητικαὶ δυνάμεις, ἡ δὲ τοῦ κόσμου πορεία ἔξαρταται μόνον ἐκ τῆς μίξεως τῶν στοιχείων καὶ τῶν ἐνεργειῶν τῆς φιλότητος καὶ τοῦ νείκους, ἀκολουθούντων καὶ σύντονα ἀμετατρέπτωτῆς φύσεως νόμῳ. Προσωπικὴ ἀρχὴ τῆς θεότητος ἐνέργειακ οὐδεμίαν ἔχει θέσιν ἐν τῷ συστήματι. "Ἐμμεσον μόνον συνάφειαν πρὸς αὐτὸν δύναται νὰ ἔχῃ ἡ περὶ θεοῦ ἀντίληψις αὐτοῦ, καὶ" ὅτου φιλόσοφος ἀνήρ ἔχων τὴν πρὸς γνῶσιν τῶν φυσικῶν αἰτιῶν ῥυπήν οὔτως ἀνεπιτυγμένην ὡς ὁ Ἐρπεδοκλῆς δὲν ἐδύνατο νὰ πιραμέχῃται τὸ θεῖον· ἀνθρωποειδὲς καὶ ἀνθρωποποιητικὸς ὡς ὁ λαός.

"Αλλοιούν ἀρα καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ συστήματος ἐρμηνευτέον τὴν ὑψηλὴν περὶ θεοῦ ἔννοιαν τοῦ Ἐρπεδοκλέους, καὶ δὴ ἐνθεν μὲν ἐκ τοῦ Σενοφάνους, οὖ τὴν ἐπὶ τὸν Ἐρπεδοκλέα ἐπίδρασιν σκοπὸς μηνύουσι καὶ αὐτοὶ τοῦ Ἐρπεδοκλέους αἱ λέξεις, ἐνθεν δὲ ἐξ ἡθικῶν καὶ θρησκευτικῶν λόγων, οὓς διερῶμεν ἐν τῇ ἀναμνηρωτικῇ αὐτοῦ ἔξεγέρσει κατὰ τῶν αἰματηρῶν θυσιῶν τῆς κρατούσης θρησκείας.

Αἱ θεολογίκαι ἀρα δόξαι πιρέχουσι μὲν εἰκόνα σκηνὴ τοῦ προσώπου καὶ τῆς δράσεως καὶ τῆς ἐν τῇ Ιστορίᾳ τῆς θρησκείας θέσεως

τοῦ Ἐμπεδοκλέους, ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὅμιως τῆς φιλοσοφίας δὲν ἔχουσι μεγάλην σημασίαν ἢ τε ωὴ συνεχόμενη μετὰ τοῦ συστήματος τοῦ φιλοσόφου.

Ἐπιστημονικὸς αριθμός καὶ ἴστορικὴ οὐσίας τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἐμπεδοκλέους. Περὶ τῆς ἀξίας τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἐμπεδοκλέους καὶ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὰ προτερακαὶ σύγχρονα αὐτῇ φιλοσοφήματα διαφωνοῦσιν οἱ τε ἀρχαῖαι καὶ οἱ νεωτέροι. Παρὸ μὲν τῶν συγχρόνων αὐτοῦ ἡξιοῦτο δ' Ἐμπεδοκλῆς ὑφίστης τιμῆς, μάλιστα δὲ ὡς προφήτης, πολιτικὸς μεταδιηγοτικὸς ὄντος, μετὰ ταῦτα δὲ ἀνδρες εἰς ἀντιθέτους φιλοσοφικὰς θεωρίας ἀνήκουντες, ὡς οἱ νέοι Πλατιωνικοὶ καὶ οἱ Ἀτομικοί, μετὰ μεγίστου σεβασμοῦ μνημονεύουσι τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Οἱ Πλάτωνοι ὄμιλοι καὶ δὲ Ἀριστοτέλης μετριώτερον κρίνουσι περὶ τῆς φιλοσοφικῆς αὐτοῦ ἀξίας. Η αὐτὴ τῶν γνωμῶν ἀντίθεσις κρατεῖ καὶ παρὸ τοῖς νεωτέροις.

Ἔτι μείζων ἐπικρατεῖ διαφωνή περὶ τῆς σχέσεως τοῦ Ἐμπεδοκλέους πρὸς τὰς ἀρχαιοτέρας σχολάς. Οἱ μὲν Πλάτωνοι τάσσει αὐτὸν πορῷ τὸν Ἡρόκλειτον, δ' δὲ Ἀριστοτέλης παρὸ τὸν Ἀναξαγόραν, τὸν Λεύκιππον καὶ τὸν Δημόκριτον, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἀρχαίους Ἰωνοὺς, ὑπὸ δὲ τῶν Ἀλεξανδρίνων καταλέγεται συνήθιστος δὲ Ἐμπεδ. εἰς τοὺς Πυθαγορείους. Ἐκ τῶν νεωτέρων οἱ πλεῖστοι δὲν ἀκολουθοῦσι μὲν τῇ παραδόσει ταύτῃ, ἀλλὰ δὲν κατέληξαν καὶ εἰς ὅμοφωνίαν. Φαίνονται δ' ὄμιλοι οἱ πλεῖστοι συμφωνοῦντες ἐν τῇ γνώμῃ, ὅτι ἐν τῷ φιλοσοφικῷ συστήματι τοῦ Ἐμπεδοκλέους ὑπάρχουσιν ἀναμεμιγμένοι Πυθαγόρειαι, Ἡλεατικὰ καὶ Ἰωνικὰ στοιχεῖα καὶ ίδιος Ἡλεατικὰ καὶ Ἰωνικά. Κατὰ τίνα δ' ἀναλογίαν καὶ κατὰ τίνας ἀρχὰς ὑπάρχουσι ταῦτα ἀναμεμιγμένα ἢ δὲν παράκεινται μάλλον ἀλλήλοις ἐκλεκτικῶς, περὶ τούτων δὲν ἐπῆλθε μέχρι τοῦδε συμφωνία.

Ἴσως εἰς λύσιν τοῦ ζητήματος θὰ συνετέλει πολὺ ἡ γνῶσις τῶν διδασκάλων τοῦ Ἐμπεδοκλέους. Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου δὲν ἔχομεν ἀσφαλεῖς μαρτυρίας. Οἱ Ἐμπεδοκλῆς νῦν μὲν λέγεται μαθητὴς τοῦ Ηρμενίδου, νῦν δὲ τοῦ Πυθαγόρου (¹) ἀποκλεισθεὶς τῆς σχολῆς διὰ λογοκλοπείων· νῦν δὲ πάλιν λέγεται ἐμμεσος μαθητὴς τοῦ Πυθα-

(¹) Διογ. Η', 56. 54.

γόρου καὶ ἀλλοτε ἀπλῶς Πυθαγόρειος. Ἐξιπιστότερη λέγουσιν οἱ φέροντες τὸν Ἐρπεδοκλέα εἰς προσωπικὴν συνάφειν μετὰ τῆς Ἐλεατικῆς σχολῆς. Κατὰ τὸν Διογένην δὲ Θεόφραστος ἔλεγε τὸν Ἐρπεδοκλέα ζῆλωτὴν καὶ ψιλητὴν τοῦ Ηρακλείδου. Ηροσωπικὴ τῶν φιλοσόφων τούτων αὐγεστοφή καὶ δριλίκ οὐδὲν ἔχει τὸ ιστορικὸς ἀπίθανον. Εναντίον τῶν προγράμματων καὶ τῆς χρονολογίας ἐστὶν ἡ μαρτυρία, ὅτι ὁ Ἐρπεδοκλῆς ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Ἀντικυθύρου καὶ ἔτι μᾶλλον αὐθισίρετος ἡ εἶδησις, ὅτι δὲ Ἀκραγαντῖνος φιλόσοφος ἐπιτίσκεται ἀποδημίας εἰς τὰς Ἀνταλικὰς γώρας, ἵνα μάθῃ τὴν μαργείαν. Καὶ ἐκ τῆς ἀναζητήσεως ἄρα τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Ἐρπεδοκλέους οὐδὲν ἀκριβές πόρισμα συνάγομεν περὶ τῆς συγένεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς πρότερους φιλοσόφους. Ὅπολείπεται δέκα μόνιν νὰ ἔξαγαμεν τοῦτο ἐκ τῆς ἔξετάσεως τοῦ συστήματος τοῦ φιλοσόφου.

Τὸ ἐν τῷ συστήματι τοῦ Ἐρπεδοκλέους ὑπάρχοντα Πυθαγόρειος, Ἐλεατικὸς καὶ Ἡρακλείτειος στοιχεῖον δὲν ἔχουσι πάντα τὴν αὐτὴν σπουδαιότητα. Τὸ Πυθαγόρειον ἐμφανίζεται πρὸ πάντων ἐν τῷ μυθικῷ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἐρπεδοκλέους μέρει, ἐν τοῖς περὶ μετεμψυχώσεως, δικιμίων καὶ τῶν μετὰ τούτων συνεγγύημένων παραγγελμάτων διορισμοῖς καὶ ἐν τῇ ἐμφανίσει αὐτοῦ ὡς ἀναμνηφωτοῦ κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Πυθαγόρου. "Ισως παρέλαθε παρὸ τῶν Πυθαγορείων καὶ θρησκευτικάς τινας διέκπειξ. Ἀλλὰ τοῖτο δὲν δικαιούσιν ἡμᾶς νὰ ὀνομάσωμεν τὸν Ἐρπεδοκλέα Πυθαγόρειον, τούτων μάλιστα πολλὰ ὑπάρχουσι τάποτρέποντας ἡμᾶς ὀπό τούτου· α". Αὗτος ἡδη διότι τοις τοις οὐτοῖς διέτι ὡς Πυθαγόρειος ὔφειλε νὰ ὑπάρχῃ ζῆλωτὴς τῆς πολιτικῆς Δωρικῆς ἀριστοκρατίας, αὐτὸς δὲ ἐμφανίζεται ἡγέτης τῆς Ἀκραγαντίνης δημοκρατίας. β'. Τῆς θερετικώδους ἀρχῆς τῶν Πυθαγορείων, ἥτις οὐσία τῶν ἕντων ἐστὶν ὁ ἀριθμός, οὐδὲ ἔχνος ἐμφανίζεται παρὸ τῷ Ἐρπεδοκλεῖ. γ'. Η ἀριθμητικὴ κατασκευὴ τῶν συγγράμματων καὶ τῶν σωράτων καὶ ἡ γεωμετρικὴ παραγωγὴ τῶν στοιχείων εἰσὶν ὅλως ξένη τῷ Ἐρπεδοκλεῖ. Ξένη διακύτως ἐστὶν αὐτῷ καὶ ἡ Πυθαγόρειος συμβολικὴ παρὸ πᾶσαν τὴν μεγάλην αὐτοῦ ῥοπὴν πρὸς εἰκονικάς καὶ συμβολικάς παραστάσεις. Καὶ ἐπὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἐρπεδοκλέους περὶ τῶν στοιχείων εὑρομεν ἀπίθανον τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πυθαγορισμοῦ (ἰδ. ἀνωτ. σελ. 110), δ'. Η ἀκριβὴς τοῦ στοιχείου ἔννοια προσποτιθετο-

τὰς τοῦ Παρμενίδου ζητήσεις ὑπὸ τοῦ Ἐμπεδοκλέους πρώτου ὥρισθη, παρὸ δὲ τοῖς Πυθαγόρειοις ἐλλείπει πχντάπκων. ε'. Η περὶ τῶν μουσικῶν τόνων διδασκαλίκ τῶν Πυθαγόρειων ἐπιπολαίως μόνον διὸ τοῦ ὄνδρατος ἀρμονίκης γνῷσθενεται ὑπὸ τοῦ Ἐμπεδοκλέους, ἀλλ' ἀρμονίαν οἵτος διορκεῖται τὴν φιλότητα καὶ οὐχὶ τὴν συνήχησιν τῶν τόνων ὡς εἰ Πυθαγόρειοι. Οὐδὲν δ' ἐμφανίζεται παρ' αὐτῷ ἔχνος γνῶσεως τοῦ ἀρμονικοῦ συστήματος η̄ μνείκ τῶν θεμελιωδῶν ἀρμονικῶν σχέσεων. Επειδὴ δὲ ὁ Ἐμπεδοκλῆς δικρήδην ισχυρίζεται ὅτι οὐδεὶς πρὸ αὐτοῦ ἀνεγνώρισε τὴν φιλίκων ὡς κακούλικην τῆς φύσεως δύναμιν, λίκην ἀμφίβολου ὑπόργει, θν ὄνομά τοι αὐτὴν ἀρμονίαν καὶ η̄ ἔννοιαν οἱ Πυθαγόρειοι, ὅτε ἔλεγον: τὰ πάντα εἰσὶν ἀρμονία, καὶ θν μετεγγιρίσθη τὸν δρόν τοῦτον ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἐπὶ τῆς μουσικῆς αὐτοῦ παρασέσσει καὶ οὐγέτ μελλον ἐπὶ τῆς ἀλικῆς. σ'. Οἱ Πυθαγόρειοι συνῆπτον τὸ ἀστρονομικὸν αὐτῶν σύστημα πρὸς τὴν περὶ ἀριθμοῦ καὶ ἀρμονίκης θεωρίαν αὐτῶν, ἥπερ διασύντονος ποντόποτε ξένον τῷ Ἐμπεδοκλεῖ. ζ'. () Ἐμπεδοκλῆς οὐδὲν γινώσκει περὶ κεντρικοῦ πυρίς, περὶ τῆς ἀρμονίας τῶν σφαιρῶν, περὶ τῆς διαφορᾶς οὐρανοῦ, κόσμου, '(λύρης, περὶ τοῦ ἐκτὸς τοῦ κόσμου ἐκτεινομένου ἀπέριου καὶ περὶ τοῦ ἐν αὐτῷ κενοῦ χώρου. Τὸ μόνον ἐνταῦθα κοινόν ἔστιν η̄ δόξα, ὅτι ὁ ἥλιος καὶ η̄ πελήνη εἰσὶ σώματα κατοπτροειδῆ καὶ ὅτι ὁ ἥλιος ἀλλούτριον φῶς ἀντανακλᾷ. Λίται εἰσὶν οἱ μόναι δροιότητες τῆς Ἐμπεδοκλείου φυσικῆς πρὸς τὴν Πυθαγόρειον. Καὶ θν ἄρχη παρέλασθεν ὁ Ἐμπεδοκλῆς παρὸ τῶν Πυθαγόρειων τὸ δόγμα τῆς μετεμψυχώσεως καὶ τὰς μετ' αὐτῆς συνεχομένας δόξας, η̄ ἐπιστημονικὴ δριμοῦ περὶ κόσμου θεωρίας αὐτοῦ ἐσχηματίσθη δλῶς ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῆς τῶν Πυθαγόρειων καὶ μόνον δλίγονς τινάς καὶ ἡττον σπουδαίους διορισμοὺς παρέλασθε παρ' αὐτῶν.

'Ε λε α τι καὶ στοιχεῖα. Πολλῷ πλείονος δρεῖται ὁ Ἐμπεδοκλῆς τῇ Ἑλεατικῇ σχολῇ καὶ ίδιᾳ τῷ Παρμενίδῃ :

ο'. 'Με τοῦ Παρμενίδου κατάγεται η̄ μεγίστην πρὸς τὴν περιπτέρω ἀνάπτυξιν ῥοπήν σχοῦσα σπουδαιοτάτη ἀρχή, ὅτι ἀπόλυτος γένεσις καὶ φύσης δὲν ὑπάρχει, ἦν ὁ Ἐμπεδοκλῆς διὸ τῶν αὐτῶν λόγων ἐν μέρει δὲ καὶ διὸ τῶν αὐτῶν λέξεων τοῦ Παρμενίδου ἀπέδειξεν. 6'. 'Η ἀμφισβήτησις τῆς ὀληθείας τῆς κατ' αἰσθησιν ἀντιλήψεως διὸ τοῦ λόγου, ὅτι η̄ αἰσθησις δεικνύουσα ἡμῖν γένεσιν καὶ φύ-

ρὸν δεικνύει μὴ ὅν. γ'. '(;) Παραπενίδης βλέπων ὅτι πάντων οὐσιώδέστατον γνώρισμά ἔστι τὸ εἶναι συμπερακίνει ὅτι τὸ πᾶν ἔστιν ἐν, τὰ δὲ πιλλὰ ὀπλισθ φάσμα τῶν κισθήσεων. '(;) Ἐμπεδοκλῆς μὴ δυνάμενος νὰ παραδέξηται τὸ συμπέρασμα τοῦτο ὡς πρὸς τὴν παροῦσαν τοῦ κόσμου κατάστασιν, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος καὶ νὰ ἔκφύγῃ αὐτὸν ἐντελῶς εὑρίσκει διέξοδον παραδεχόμενος ὅτι οἱ δύο κόσμοι τοῦ Παραπενίδην ποιήματος, ὁ κόσμος τῆς ἀληθείας καὶ ὁ κόσμος τῆς δόξης, εἰσὶ δύο διάφοροι καταστάσεις τοῦ κόσμου, ὀνομαζόμενοί εἰσιν ἐπομένιοι ὀμφιτέρους πραγματικοὺς καὶ πυριωρίζει διὰ τοῦτο τὴν διάρκειαν αὐτῶν εἰς ὄρισμένας περιόδους. Καὶ ἐν τῇ λεπτομερεστέρᾳ δὲ περιγραφῇ τῶν δύο κόσμων τὸν Παραπενίδην ἔχει ὑπόδειγμα ὁ Ἐμπεδοκλῆς. Τὸν μὲν σφράγιον περιγράφει ὡς ὁ Παραπενίδης τὸ ὅν, σφαριστεῖδη δῆλον ὅτι καὶ μονοειδῆ καὶ ἀκίνητον, τὸν δὲ νῦν κόσμον γεννᾷ ἐξ ἀντιθέτων στοιχείων ὡς ὁ Παραπενίδης τὸν κόσμον τῆς ἀπατῆλῆς δόξης. Καὶ τὰ τέσσαρα δὲ στοιχεῖα ἀνάγει εἰς τὰ δύο τοῦ Παραπενίδου. Ή φιλότης ἡ διὰ τῆς ἐνόσεως τῶν στοιχείων παράγουσα τὰ ὄντα ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν τοῦ Παραπενίδου ἔρωτα καὶ τὴν κυθερῶσαν τὸν κόσμον Δακίμονα, ἥτις ὡς ἡ φιλότης ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ ἔχει τὴν ἔδραν αὐτῆς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σύμπαντος.

Ἐν τῇ κοσμολογίᾳ προσεγγίζει τῷ Παραπενίδῃ οὐ μόνον περὶ τοῦ σχήματος τοῦ παντός, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἴσχυρισμῷ, ὅτι κενὸν δὲν ὑπάρχει. Καὶ ἐν ταῖς περὶ ὀργανικῆς φύσεως διέξαις αὐτοῦ πλὴν ἀποκλίσεών τινων ἀκολουθεῖ καθόλου τῷ Παραπενίδῃ περὶ τε τῆς γενέσεως τῶν ἀνθρώπων καὶ περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν γενῶν καὶ περὶ τῆς ἐπιδρόσεως τῆς θερμότητος καὶ τοῦ ψύχους ἐπὶ τὴν διάκοσιν τῶν γενῶν. Τὸ δὲ πάντων μέγιστον παράδειγμα συμφωνίας τῶν δύο φιλοσόφων ἔστιν ὅτι ἀμφότεροι παράγουσι τὴν γνωστικὴν ἐνέργειαν ἐκ τῆς μίξεως τῶν συνιστάντων τὸ ἀνθρώπινον σῶμα στοιχείων μετὰ τῶν ἐκτὸς αὐτοῦ δροίων, ὅτι ἐκαστον στοιχείον κισθάνεται τὸ συγγενὲς αὐτῷ, μόνον ὅτι παρὰ τῷ Ἐμπεδοκλεῖ ὑπάρχει διάφορος δρισμὸς τῶν στοιχείων καὶ ὀνόπτυστις τῶν κοινῶν προϋποθέσεων ἀκριβεστέρω.

Τὸν Σενοφάνην δ' ἀναμιμήσκει ἡμᾶς ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὅταν διυτιγασχετῇ διὰ τὴν εὔτελειαν τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως καὶ πρὸ πάντων

ὅταν ἀποπειράται καθοχρόον τῶν ἀνθρωπομορφικῶν περὶ Θεοῦ δοξασιῶν.

Καίτοι δὲ οὕτω σπουδαῖς καὶ ὀνκυρισθήτως τυγχάνει οὖσα ἡ ἐπὶ τὸν Ἀκραγαντίνων φιλοσόφου ἐπίδρασις τῆς Ἐλεατικῆς φιλοσοφίας, δὲν δικαιούμενος ὅφεις νὰ κατατάξωμεν αὐτὸν εἰς τοὺς Ἐλεάτας, ως ὁ Ritter ποιεῖ. Διότι αἱ περὶ φύσεως δόξαι αὐτοῦ ἀφίστανται λίστη ἀπὸ τῆς περὶ ὄντος διδασκαλίας τῶν Ἐλεατῶν. Ὁ μὲν Παρμενίδης χινώσκει ἐν μόνον ὕν, ἀκίνητον, ἀμετάβλητον καὶ ἀδιαιρέτον, ὁ δὲ Ἐρυπεδοκλῆς ἔξ ἀπερ ἀμετάβλητα μὲν κατὰ τὸ ποιδν ὄντα, τοπικῶς δὲ διαιρούμενα καὶ κινούμενα καὶ ποικιλωτάτας μίζεως σχέσεις ἐπιδεχόμενα διατελοῦσιν ἐν ἀδιαλείπτῳ μεταβολῇ, ἐνοῦνται καὶ πάλιν χωρίζονται, γίνονται καὶ ἔκαστον ὄντα καὶ πάλιν ἐξ αὐτῶν ἐπιστρέφουσιν εἰς ἑκατόντα, σχηματίζονται κύρματα κινούμενον καὶ διηρημένον καὶ πάλιν διαλύουσιν κύρτον.

Ἡ ἐνότης πάντων τῶν ὄντων, ἢν οἱ Ἐλεάται ως προχυματικὴν καὶ παρούσαν ἴσχυρίζονται, ὑπῆρχε κατὰ τὸν Ἐρυπεδοκλέα ἐν τῷ παρελθόντι, ἐν τῷ σφκίρῳ, ὁ δὲ ἡμέτερος νῦν κόσμος ὑπόκειται εἰς τὴν μεταβολὴν καὶ τὴν δικίρεσιν, ὃς ὁ Παρμενίδης ως ἀπότην τῶν αἰσθήσεων ἐκήρυξεν.

Ἐν πᾶσι τούτοις ἐκδηλοῦται διανύσσεις ἀπομικρυνομένη μὲν τοῦ Παρμενίδου, προσεγγίζονται δὲ τῷ Ἡρακλείτῳ.

Ἐπίδρασις τοῦ Ἡρακλείτου ἐπὶ τὸν Ἐρυπεδοκλέα. Τὴν ἴσχυρὸν ἐπίδρασιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἡρακλείτου ἐπὶ τὸ σύστημα τοῦ Ἐρυπεδοκλέους καθορῶμεν σκψδες ἐν τῇ φυσικῇ τοῦ Ἀκραγαντίνου φιλοσόφου. "Ωσπερ ὁ Ἡράκλειτος εὑρίσκει πανταχοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ἀντίθεσιν καὶ μεταβολήν, οὕτω καὶ ὁ Ἐρυπεδοκλῆς ἐν τῷ νῦν κόσμῳ οὐδὲν ἄλλο ἐνορᾷ ἢ ἔριν καὶ μεταβολήν, ὅλον δὲ αὐτοῦ τὸ σύστημα πρὸς τοῦτο κατατείνει, ὅπως καταστήσῃ νοητὸν τὸ φαινόμενον τοῦτο. Λαφομάται μὲν ἀπὸ τῆς ἐνότητος καὶ τῆς ἀκινησίας πάντων τῶν ὄντων καὶ τοῦτο ἐστι τὸ ἴδεωδες, ὑπερ μακρόθεν αὐτῷ ἵνδαλλεται, ἢ προσοχὴ δύως αὐτοῦ ὅλη ἐστὶν ἐστραμμένη πρὸς τὸν κινούμενον καὶ διηρημένον κόσμον καὶ ἐν ταῖς ζητήσεσιν αὐτοῦ πρυτανεύει ἢ προσπάθεια πρὸς κατανόησιν τῆς ποικιλίας καὶ τῆς μεταβολῆς τῶν φαινομένων. Εἰ δὲ πρὸς κατόρθωσιν τούτου ἀγεται εἰς τὴν παραδογὴν τῶν τεσσάρων στοι-

χείων καὶ τῶν δύο κινητικῶν δυνάμεων, ὁδηγοὺς πρὸς τοῦτο ἔσχεν
ἔνθεν μὲν τὰς ζητήσεις τοῦ Ηφαίμενίδου, ἔνθεν δὲ καὶ μάλιστος τὰς
τοῦ Ἡρακλείτου. Τὰ τέσσερα στοιχεῖα τοῦ Ἐμπεδοκλέους εἰσὶν
ἐπέκτασις τῶν τριῶν τοῦ Ἡρακλείτου καὶ καὶ δύο κινοῦσαι δυνάμεις
εἰσὶν αἱ αὐτοὶ τοῦ Ἡρακλείτου, ἡς ὀνομάζει καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς
ὡσπερ ὁ Ἡράκλειτος ἦσαν καὶ ἀρμοίαν ⁽¹⁾ χωρισμὸς τῶν ἡνωμέ-
νων καὶ ἡ ἐνωσίς τῶν καγωρισμένων ἐστὶ κατ' ἀμφιτέρους τοὺς φι-
λοσόφους τὸ πρῶτον καὶ σπουδαιότατον τῆς φυσικῆς ζωῆς. Οὐ Ἐμ-
πεδοκλῆς καταρρέται τὴν ἔριν, ἢν ὁ Ἡράκλειτος ἔξημνετ ὡς τὴν μη-
τέρα πάντων τῶν ὄντων, ἀλλὰ τὴν γέννησιν τῶν καθ' ἔκαστα ὄντων
παράγει καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῆς εἰσόδου αὐτῆς εἰς τὸν πρκίριν καὶ ἔχει
περὶ τούτου τὸν αὐτὸν κατ' οὐσίου λόγουν, ὃν καὶ ἐκεῖνος, ἣτοι τὸ
φύτει μεταβλητὸν τὰς πρώτας οὐσίας. Ορθῶς δὲ παρετέρησεν ἦδη ὁ
Πλάτων (Σοφ. 242 ε κ. ἑφ.) ὅτι ἀμφότεροι οἱ φιλόσοφοι οὗτοί εἰσι
σύμφωνοι ὅτι τὸ ὄν ἐπτιν ἐν ἀραι καὶ πολλά. Δικρέρουσι δ' ἀλλή-
λων κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ μὲν Ἡράκλειτος θεωρεῖ τὰς ἀντιθέσεις ὡς
δύο ὅψεις τοῦ αὐτοῦ ἀειζώου ὄντος, ὁ δὲ Ἐμπεδοκλῆς διωκρίνει ταῦ-
τας ἀπ' ἀλλήλων ὡς δύο διάφορα γεγονότα καὶ κατὰ συνακολουθίαν
παράγει αὐτὰς ἐκ δύο κινουσῶν δυνάμεων. Καθ' ὅμιλον τρίπον μετα-
βάλλει ὁ Ἐμπεδοκλῆς τὰς τοῦ Ἡρακλείτου περὶ τῆς διαδοχικῆς
γενέσεως καὶ φθορᾶς τοῦ κόσμου δοξαπίκας δεχόμενος ὅτι ὁ καθ' Ἡ-
ράκλειτον οὐδέποτε ἀτρεμίζων ῥοῆς τῆς γενέσεως δικύπτεται ὑπὲ-
περιόδων ἡρεμίας, αὐτὴν δὲ ὅμως τὴν διδασκαλίαν περὶ δικδούγης κό-
σμων διφείλει ἀναμφιθύβλως τῷ Ἐφεσίῳ φιλοσόφῳ. Ιδπειδὴ δὲ νεώτε-
ρος ὃν ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἐδύνκτο νὸς ἔχῃ γνῶσιν τοῦ συγγράμματος τοῦ
Ἡρακλείτου, οὗ τὴν διδασκαλίαν ὑπκινίσπεται καὶ ὁ συμπολίτης
τοῦ Ἐμπεδοκλέους Ἐπίχαρρος, οὐδεμιᾷ ὑπόκειται ἀμφιθύλιφ ὅτι
εἰς τὰ σπουδαιότατα ἐκεῖνα διακνοήματα, ἐν οἷς συμφωνεῖ τῷ Ἡρα-
κλείτῳ, δὲν ἀνήχθη ὑπὸ τοῦ Ηφαίμενίδου μόνου, ἀλλὰ ὅτι παρέλα-
βεν αὐτὰς παρὰ τοῦ Ἐφεσίου φιλοσόφου. "Λν δὲ" ἐγίνωσκεν ὁ Ἐμπε-
δοκλῆς τοὺς ἀρχαιοτέρους "Ιωνας φιλοσόφους καὶ ἐπὶ πόσου δέκτητο
ἡ γνῶσις αὕτη, δὲν δυνάμεις νὸς ἐξακριβώσωμεν.

'Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον, ὅτι τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα
τοῦ Ἐμπεδοκλέους οὐδὲν ἄλλο ἐστίν η ἀπόπειρα πρὸς ἔρμηνείαν
τῆς πολλότητος καὶ τῆς μεταβολῆς τῶν ὄντων ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως

αὐτῶν, ὅτι πάντες αὐτοῦ οἱ θερετιώδεις διορισμοὶ συνέστησαν ἐκ τῆς συνενόσεως Πλαταινιδείων καὶ Πλακκλειτείων θεωριῶν, ὅτι τὸ Ἑλεκτικὸν στοιχεῖον ἐν τῇ ἑνόσει ταύτῃ ἐστὶν ὑποδεέστερον τοῦ Ἑρακλειτείου, ὅτι τὸ θύριον τοῦ συστήματός ἐστιν οὐχὶ ἡ μεταφυσικὴ ἔξετασις τῆς ἐννοίας τοῦ εἰναὶ, ἀλλ' ἡ φυσικὴ περὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων καὶ τῆς αἰτίας αὐτῶν. Προτανεύουσα δ' αὐτοῦ ἐννοιά ἐστιν ὅτι τὰ πρῶτα τῶν ὄντων στοιχεῖα οὔτε κατὰ τὸ ποιὸν μεταβάλλονται, οὔτε γεννῶνται οὔτε ἀπόλλυνται, ἐνοῦνται δ' ὅμως ποικιλοτρόπως καὶ χωρίζονται καὶ οὕτω λαμβάνουσι σύστασιν τὰ ἐκ τῶν πρώτων στοιχείων σύνθετα καὶ φύεται καὶ μεταβάλλουσι μορφὴν καὶ συστατικὰ στοιχεῖα. Διὸ τῆς θεωρίας ταύτης πειρᾶται ὁ Ἐμπεδοκλῆς νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ φυσικὰ φαινόμενα κατὰ λογικὴν ἀκολουθίαν. Κρίπας δὲ τὰ πρῶτα στοιχεῖα καὶ συνάψις αὐτοῖς τὴν κινητικὴν ἀρχὴν ἐν διπλῇ μορφῇ, ὡς χωρίζουσαν καὶ ἐνοῦσαν δύναμιν, παρέγει πάντας ἐκ τῆς ἐνεργείας τῶν δύο τούτων δυνάμεων ἐπὶ τὰ στοιχεῖα, ἐκ τῆς μίζεως δῆλος δὴ καὶ τοῦ χωρισμοῦ τῶν στοιχείων. Οἱ Ἐμπεδοκλῆς τοὺς περὶ ἐνότητος τοῦ ὄντος διορισμοὺς τοῦ Πλαταινίδου πρὸς ἔξιγγηπιν τῆς γενέσεως χρησιμοποιήσας ἔτερεν ὅδον, ἣν ἐβάδισεν ἔκτοτε ἡ περὶ τὴν φύσιν φιλοσοφία. Εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἐπιστήμην οὐ μόνον τὴν τετράδικην στοιχείων, ἃτις ἐπὶ μακρὸν ἐπειταὶ ὡς ἀξιώματα σχεδὸν ἴσχυεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἐννοιαν αὐτῶν, ἐγένετο δ' οὕτω μετὰ τοῦ Λευκίππου ὁ Ιδρυτὴς τῆς μηχανικῆς τῆς φύσεως ἐρμηνεύεις. Τέλος δ' ἐποιήσατο τὴν σπουδαιοτάτην ὡς πρὸς τὰς τότε γνώσεις ἀπόπειραν, ὅπως ἐκ τῶν προϋποθέσεων αὐτοῦ ἐρμηνεύσῃ τὸ δεδομένον ἐν τοῖς καθ' ἔκαστα. Ἰδιαιτέρας δὲ προσοχῆς ἀξιόν ἐπὶ προσέτι, δτι αὐτὸς, ὁ ἀρχαιότατος τοῦ Δαρέβίνου πρόδρομος, ἀπέπειράλη νὰ καταστήσῃ καταληπτὴν τὴν γένεσιν σκοπίμως ὀργανισμένων καὶ πρὸς ζωὴν ἐπιτηδείων ὀργανισμῶν (ἴδε σελ. 205. Ηρόλ. Φιλοσοφικὰ μελετήματα τεῦχ. Α' σελ. 4 κ. ἐφ.).

Μετὰ τοῦ φυσικοῦ τούτου συστήματος συνάπτει τέλος ὁ Ἐμπεδοκλῆς τὰ περὶ μετενσωματώσεως καὶ προϋπάρξεως τῆς ψυχῆς δύγματα καὶ τὰς ἐπὶ τούτων ζομένας ἀπαγορεύσεις τῆς κρεοφαγίας, ἀπέρ οὐ μόνον ἐν οὐδεμιᾷ ἐπιστημονικῇ πρὸς τὸ σύστημα συναφεῖς ἀλλὰ καὶ εἰς σύντιφξιν πρὸς αὐτὸν εύρισκονται.

Εἰ καὶ τὴν σπουδαίαν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ φυσιολογίᾳ θέσιν τῆς

φιλοσοφίας τοῦ Ἐρπεδοκλέους οὐδεκαῦτις ἐπιτρέπεται ἡμῖν νὰ ὑποτιμήσωμεν, δὲν δυνάμεθαι δύνατος νὰ παρίδωμεν καὶ τὸ ἐλλείψεις αὐτῆς καὶ τὸ χάσματα. Δικκιολογεῖ μὲν ὁ Ἐρπεδοκλῆς ἐπιστημονικῶς τὴν παραδοχὴν συναλλοιώτων στοιχείων, δὲν δεικνύει δύνατος καὶ τὴν περαιτέρω παραγωγὴν τῆς τετράδος αὐτῶν. Τοὺς στοιχείους προστίθουν ἐπειταῖς τὰς κινούσας δυνάμεις, δὲν παρέχει δύνατος ἡμῖν καὶ τὸν λόγον, διατί δὲν ἔνοικοισιν αὗται ἐν τοῖς στοιχείοις καὶ διατί μία καὶ ἡ αὐτὴ δύναμις δὲν θὰ ἐδύνατο νὰ δῷ ὡς ἔνοισα **χρι** καὶ **χωρίζουσα**. Διότι τὸ κατὰ πιὸν συναλλοιώτων τῶν στοιχείων δὲν ἀπέκλειε τὴν φυσικὴν ὄρμὴν πρὸς ἀλλοιγὴν τίποι, εἰς ἣν ὑπάκεινται τὰ στοιχεῖα καὶ παρὸ τῷ Ἐρπεδοκλεῖ. Καὶ τὴν ὅπ' ἀλλήλων δὲ διάκρισιν τῆς ἔνοιστης καὶ γωρίωντης δυνάμεως δὲν δύναται νὰ διεξιγάγῃ μετὰ λογικῆς αὐτογράφησης, ὡς παρεπήρησεν ὥδη δὲ Ἀριστοτέλης. Πρὸς δὲ τούτους δὲν δικκιολογεῖ ὀκριβέστερον, διατί τῆς ἐν τῷ νῦν κόσμῳ δράστεως τῶν δύο ἐκείνων δινάμεων προγοῦνται καὶ ἐπονται καταστάσεις, ἐν αἷς κεχωρισμέναι ὅπ' ἀλλήλων ἐνεργοῦσαι νῦν μὲν τελείκη μᾶζαι, νῦν δὲ τέλειον γωρισμὸν τῶν στοιχείων ἐπιφέρουσιν. Καὶ ἐν αὗταις ἔτι ταῖς βάσεσι τοῦ συστήματος διασταυροῦσαι ἡ μηχανικὴ τῆς φύσεως ἐργανεῖσκε, πρὸς ἣν ἀποσκοπεῖ τὸ σύστημα, μετὰ τῶν ρυθμικῶν συγκράτων καὶ τῶν σκοτεινότων ἐνεργειῶν τῆς φιλότητος καὶ τοῦ νείκους. Λύστηροτέρα καὶ μᾶλλον πρὸς ἐκατὸν δικόλουθος διεξήγγονται ἡ θεωρία τῆς μηχανικῆς ταύτης ἐρμηνείας τῆς φύσεως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν αὐτῶν καθολικῶν προύποθέσεων ὅπὸ τῶν Ἀτομικῶν Λευκίππων καὶ Δημοκρίτου.

§ 26.

Σχολὴ τῶν Ἀτομικῶν

Λεύκιππος.

Σύγχρονος τοῦ Ἐρπεδοκλέους καὶ τοῦ Ἀντεξγύρου ἐγένετο δὲ Ἄενκιππος, δὲ ἰδρυτὴς τῆς ἀτομικῆς Σχολῆς. Τὸ κατ' αὐτὸν εἶσιν ἡμῖν ἀγνωστα. Οτὲ μὲν λέγεται Ἀβδηρίτης, ὅτὲ δὲ Μιλήσιος, ὅτὲ δὲ Ἐλεάτης. Καὶ περὶ τῶν διδασκάλων αὐτοῦ διάφοροι φέρουνται

εἰδήσεις καὶ νῦν μὲν λέγεται μαθητὴς τοῦ Παρομενίδου⁽¹⁾, νῦν δὲ τοῦ Σήνωνος, νῦν δὲ τοῦ Μελίσσου. Ὁ δὲ Ἰάμβλιχος λέγει διδάσκαλον αὐτοῦ τὸν Πυθαγόραν! Ὡσαύτως δὲν γινώσκομεν ἀκριβῶς, δὲν τὴν θεωρίαν αὐτοῦ ἔξερηκεν ὁ Λευκίππος ἐν συγγράμμασι καὶ ποίου εἴδους ἦσαν ταῦτα.

Τὸ φερόμενον ἐν τῇ ὑποθετικῇ τῷ Ἀριστοτέλει «Περὶ Μελίσσου καὶ συγγραφῆς», «ἐγ̄ τοῖς Λευκίππου καλουμένοις λόγοις», ὑποδεικνύει ων ὅτι ὑπῆρχε συγγραφὴ φέρουσα τὸ ὄνομα τοῦ Λευκίππου, ἀλλὰ δὲν ἀποδεικνύει καὶ ὅτι ἡ καταγωγὴ αὐτῆς ἀσφαλῶς γνωστὴ ἔτι δὲν περιεῖχεν ἵσις τὴν τοῦ Λευκίππου θεωρίαν ὥπ' ἀλλού τινὸς ἐκτεθειμένην.

(1) Θεόφραστος, καὶ ἀλέγει Διογένης ὁ Λακέρτιος (Θ', ζ', 46), ὅπεδιδε τῷ Λευκίππῳ τὸν ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Δημοκρίτου εὑρισκόμενον «μέγαν διάκοσμον», ἀλλ' ἐδύνατο νὰ νοῇ ὁ Θεόφραστος οὐχὶ τὸ σύγγραμμα αὐτό, ἀλλ' ὅτι αἱ ἐν αὐτῷ ἐκτιθέμεναι θεωρίαι ἦσαν τοῦ Λευκίππου. Ήπλι τῶν εἰδήσεων τούτων δὲν δυνάμεθα νὰ στηρίξωμεν ἀσφαλῇ γνώμῃ, ἐκ δὲ τῶν περὶ Λευκίππου ἐκφράσεων τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἀλλων ἀποδεικνύεται ὅτι ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι σύγγραμμα τοῦ Λευκίππου, ἀλλὰ τὸ τε σύγγραμμα καὶ τὸ ὄνομα αὐτὸν τοῦ Λευκίππου ἐπεσκίσαντεν ἡ μεγάλη φήμη καὶ ίκανότης τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Δημοκρίτου. Ήπει τοῦτο συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον καὶ ὁ ἀνακανιστής τῆς ἀτομικῆς θεωρίας. Ἐπίκουρος καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, οἵτινες διηγεῖσθουν τὴν ὑπαρξίαν τοῦ Λευκίππου.

Δημόκριτος ὁ Ἀβδηρίτης.

Δημόκριτου βίος.—(Γέννησις.—Παιδευσις.—Ἀποδημία.—Μυθισμάτα περὶ αὐτοῦ.—Ἐπιδημονικὸν μεγαλεῖον. — Συγγραφικὴ δεινότης καὶ ἔκτασις).—Θεωρία τῶν ἀτόμων οὐσιῶν. — Κοσμογονία. — Οργανικὴ φύσις. — Ψυχολογία. — Γνωσιολογία. — Ηθική. — Θρησκευτικὴ δόξαι.—Ιστορικὴ θέσις καὶ σπουδαιότης τῆς τῶν ἀτόμων θεωρίας. — Οπαδοὶ τῆς θεωρίας τῶν ἀτόμων οὐσιῶν.

Ο Δημόκριτος κατήγετο ἐξ Ἀβδηρῶν. Η πόλις Ἀβδηρα ἤκμαζεν ἐν τοῖς χρόνοις ἔκεινοις κατά τε τὸν πλοῦτον καὶ τὴν μόρφωσιν, μετὸ-

(1) Θεόφρ. παρὰ Σιρπλ. Φυσ. 28, 4.

ταῦτα περιήλθεν εἰς κακήν φήμην. '(;) πατήρ αὐτοῦ ὄνομάζεται ὅπερ
ἄλλων μὲν Ἡ γῆ στρατος, ὑπ' ἄλλων δὲ οὐ μόσι πόνος
καὶ ὅπερ ἄλλων Ἀθηναριτος. Τὸς ἔτους τῆς γεννήσεως αὐτοῦ
δυνάμεθα νὰ δρίσωμεν κατὰ προσέγγισιν ἐκ τῆς παρὰ Διογένει τῷ
Λαερτίῳ ἀναγνωσκομένης ρωτυρίας, ὅτι ἦτοι κατὰ 400 ἔτη νεώτε-
ρος τοῦ Ἀναξαγόρου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀναξαγόρας ἐγεννήθη τῷ 500
π. Χ., ἡ γέννησις ἀραι τοῦ Δημόκριτοῦ πίπτει τῷ 460 π. Χ.

'Αλλὰ ἡ μαρτυρία αὕτη φαίνεται αὐθικήτεος τοῦ Ἀπολλοδώρου
γνῶμη ὁ Δημόκριτος εἶπεν ὅτι αὐτὸς ἦτοι νέος, ὅτε ὁ Ἀναξαγόρας
γέρων (αὐτὸς κατὰ πρεσβύτην Ἀναξαγόραν). '(;) Λοιποτέλης
τάσσει αὐτὸν ὡς φιλόσοφον πρὸ τοῦ Σωκράτους, ὅτι δῆλος δὴ ὡς
φιλόσοφος παρῆλθεν ὁ Δημόκριτος εἰς τὴν μέσην πρὸ τοῦ Σωκράτους.
Ἐκ τούτων φαίνεται ὅτι ὁ Δημόκριτος ἐγεννήθη περὶ τὸ 460 π. Χ.
ἢ διίγω πρότερον.

'Αλλὰ καὶ περὶ τοῦ ἔτους τῆς τελευτῆς αὐτοῦ στεριώμεθα ἀκρι-
βῶν πληροφοριῶν. Λέγεται ὅτι ἔζησεν 90 η 100 ἢ καὶ ἔτι πλει-
ονος ἔτη.

'(;) Δημόκριτος ὑπῆρξε φιλομαθέστατος ἀνήρ, ἡ δίψη αὐτοῦ πρὸς
γνῶσιν ἥγαγεν αὐτὸν εἰς μακρονῆς περιοδείας εἰς Αἴγυπτον καὶ Βε-
βυλῶν. "Ολος μυθῶδες ἐστιν ὅτι ὁ Δημόκριτος ἐδιδάχθη ὑπὸ Μάγων
ἀστρολογίαν καὶ θεολογίαν καὶ ὄλιος πρὸς τὴν χρηματολογίαν ἀντικεί-
μενον. Λέγεται δῆλος δὴ ὅτι ἡ πατήρ τοῦ Δημόκριτοῦ ἐζένισε τοῦ
Ξέρξου τὴν στρατιὰν καὶ ὅτι ὁ Ξέρxης κατέλιπεν ἐν Ἀβδήραις Μά-
γους τινὰς ὡς διδασκάλους τοῦ γεννηθέντος Δημόκριτου. Ταῦτα
κατάγονται πάντως ἐκ τῶν χρύσων ἐκείνων, καὶ ὁ ὁ Δημόκριτος
ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς γόης καὶ πατήρ τῆς μαγείας.

Πολλῷ τούτων βεβκιστέρων ἐστὶν ἡ γνωριμία τοῦ Δημόκριτοῦ
μετὰ φιλοσόφων Ἑλλήνων, τοῦ Πλατονίδου, Καίνου, Πυθαγόρου,
Ἀναξαγόρου καὶ Πρωταγόρου, ἐξ ὧν κατὰ Διογένην τὸν Λαερτίου
ἄλλους μὲν ἐπήνει, ἄλλους δὲ ἀνήρει. '(;) δὲ Πλούταρχος λέγει γε-
νικῶς μόνον ὅτι ὁ Δημόκριτος ἀντεῖπε τοῖς πρὸ αὐτοῦ (¹).

'Ο Δημόκριτος καυχᾶται ὅτι ἐποιήσατο ὑπὲρ πάντας ἄλλους σύγ-

(¹) Πλούτ. πρὸς Κολ. 29, 3. 4, 2. Διογ. Θ', 42. 38. 46. 34 κ. ἐφ.
Σέξτ. Εμπειρ. πρὸς μαθ. VII, 140. 389.

χρονον μακράς περιοδείας καὶ ὅτι ἐν Λίγύπτῳ ἔμεινε μακρότερον χρόνον, ὡρισμένως ὥμινος δὲν γινώσκομεν ἐπὶ πάσον χρόνον διήρκεσκν αἱ ἀποδημίαι αὐτοῦ. Ήχεὶ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ ἀναγνώσκεται 80 ἔτη, διπερ ἀναμφιβόλως ἐστὶν ἡμερηγμένη γραφή· διὸ δὲ *Raperecordt* καὶ δὲ *Mullach* εἰκάζουσιν ὅτι ἐν τῷ καιρένῳ θὰ ἔκειτο Η (=πέντε) καὶ ἔξελήρθῃ Η' (=80). Καὶ πράγματι δέ ὁ Διόδωρος λέγει θεῖ ὁ Δημόκριτος ἢ ἔτη ἔμεινεν ἐν Λίγύπτῳ.

Οἱ μεταγενέστεροι διηγοῦνται ὅτι ἐδικτύανησεν ὁ Δημόκριτος πᾶσι τὴν ἐκ κληρονομίκης οὐσίαν αὐτοῦ ἐν περιηγήσεσιν, ὅτι ἐπεσκέψκτο τοὺς Λίγυπτίους Ιερέis, τοὺς Χαλδαίους, τοὺς Πέρσας, τινὲς δὲ λέγουσι καὶ τοὺς Ἰνδοὺς καὶ Αἴθιοπας. Πόσον μέρος τούτων ἐστὶν ἀληθές ἐν μέρει μόνον διηγέμενον γινώσκωμεν. Ἀναμφιβόλως ὁ Δημόκριτος μετέβη εἰς τὴν Λίγυπτον, τὴν Μικρὰν, Λασίαν καὶ τὴν Περσίαν, οὐχὶ ὥμινος καὶ εἰς τὰς Ἰνδίας. Καρπὸς δὲ τῶν περιηγήσεων τούτων ἡτο μικρὸν γνῶσις ἀνθρώπων καὶ παρατήρησις τῆς φύσεως ή ἐπιστημονικὴ διδασκαλία ὑπὸ τῶν Ἀνατολιτῶν. Η μαρτυρία τοῦ Δημόκριτου, ὅτι οὐδεὶς αὐτὸν οὐδὲ αὐτοὺς οἱ Λίγυπτοι μαθηματικοί· Αρπεὶ δονά πται ἐδυνήθησκεν γὰρ ὑπερβῶσιν ἐν τοῖς μαθηματικοῖς, δεικνύει σχεῖται ὅτι ὁ Δημόκριτος ἦλθε καὶ εἰς ἐπιστημονικὴν ὥμιλιαν πρὸς τοὺς ξένους, ἀλλὰ μέγκτι καὶ σπουδαῖον δέν εἶχε νὰ μάθῃ παρ' αὐτῶν. Ο Πλίνιος μνημονεύει ὅτι ὁ Δημόκριτος ἔμικτε μαγικὰς τέχνας ἐν ταῖς περιιδείσαις αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦτο στηρίζεται ἐπὶ νόθων συγγραμμάτων, ἃτινα ὁ Γέλλιος ἤδη ἀνεγνώρισεν ὡς τοιαῦτα. Μυθώδης ἐστὶν ἐπίσης καὶ ἡ σχέσις τοῦ Δημόκριτου μετὰ τοῦ Δάρείου, ὡς καὶ ἡ φήμη, ὅτι ὁ Δημόκριτος τὴν περὶ ἀτόμων θεωρίαν αὐτοῦ ἔλαβε παρό τινος ἀργακιστάτου Φοίνικος φιλοσόφου, Μόχου καὶ λοιουμένου. "Οτι ὑπῆρχε σύγγραμμα φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Μόχου τυγχάνει ἀναρφίσιον, ἀν ὥμινος ἐν τῇ συγγραφῇ ταύτῃ ὑπῆρχε τῷ ὄντι θεωρία τῶν ἀτόμων, οὐχὶ ἡ τοῦ Δημόκριτου, ἐπετεί ὅτι ὁ συγγραφεὺς ταύτης τὴν θεωρίαν παρέλαβε παρὸ τοῦ Λεύκιππος φιλοσόφου καὶ οὐχὶ οὗτος παρὸ τοῦ Φοίνικος, διότι ἀλλως οὐχὶ ὁ Δημόκριτος ἀλλ' ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ Λεύκιππος ἔπρεπε γὰρ παραλάβῃ τὴν τῶν ἀτόμων θεωρίαν παρὸ τοῦ Φοίνικος Μόχου. Άλλα δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη γὰρ ἐκδράμη τις μέχρι Φοίνικης, ἵνα εὑρῇ τὰς ῥίζας τῶν ἀτόμων, διότι αὐτοὶ ὑπάρχουσιν ἐν Ἑλλάδι ἐν τοῖς πρὸ τοῦ Λεύκιππου καὶ Δημό-

κρίτου φιλοσόφοις τόσον καθηκρώς, ώστε αὐδ' ἐπὶ νοῦν δύναται
ήμην νὰ ἔλθῃ, διποὺς δύναζηται πειθαρεν τὴν διδασκαλίαν ταύτην εἰς ξέ-
νος χώρας.¹ Η συγγραφὴ ὅμοις τοῦ Μόχου δὲν ἦται γνωστὴ κατὰ τοὺς
χρόνους τοῦ Εὐδήμου, μαζί μετοῖ τοῦ Ἀριστοτέλους· τοῦτο βεβιού-
ται καὶ ὑπὸ τοῦ Δαρείου σκέπτονται. "Ωστε μεταγενέστερὸν ἐστὶ²
κατασκεύασμα.

Ἐπιστρέψας δὲ Δημόκριτος ἀπὸ τῶν περιηγήσεων εἰς τὴν ἔκση-
τοῦ πατρίδης ἐμεινεν ἔχει, καὶ μόνον ἀποδημίας τις αὐτοῦ εἰς Ἀ-
Θῆνας φάνεται γενομένη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Ὅπό τῶν
ἀποδημῶν πένης καταστὰς καὶ λοιδορούμενος διὸ τοῦτο ὡς ἀσωτὸς
ήναγκάσθη νὰ ἀναγνάσῃ τυγχράμμικτα αὐτοῦ τινα, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν
τοῦ ἀσώτου προσηγορίαν. "Ἄλλοι διηγοῦνται δὲ ταπετχυνε τοὺς κα-
τηγόρους αὐτοῦ διὸ τῆς μονοπωλίας τῶν ἐλξιοτριβίων³). Ὁ Φίλων
διηγεῖται δὲ τοὺς ἀπείρους αὐτοῦ πλούτους ἐδωρήσατο τῇ πολιτείᾳ,
ἵνα δύνηται μᾶλλον ἀνοχλήτως νὰ φλοσιφῇ. Ἐλυθεύθη δὲ διέτρι-
βεν δὲν τάφοις, δὲ ταπετχυνε τοὺς ἀπερισπάστας
δικνοῦται. Οἱ Ἀθδηρεῖται ἐτύμων αὐτὸν μεγάλως καὶ ὠνόμαζον οο-
φλαν, δὲ τὰς δὲ καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς πόλεως παρέδινεν αὐτῷ δὲν φάνεται
πιθανόν. "Αν ἦτο ἔγγονος, δὲν γινώσκομεν. Τὸ φερόμενον δὲ τι περὶ⁴
πάντων ἐγέλκ⁵) ἐστὶν ἀργολόγος ἐπίνοια. Οὐχ ἦτον ἀτοπός εἰσι
καὶ τὰς λεγόμενας περὶ μηχανίκας καὶ προφητείας τοῦ φιλοσόφου. Πρὸς
πλάσιν πολλῶν μόνων ἀφύριὴν ἐδιωκεν ἡ σχέσις δῆθεν αὐτοῦ μετὰ
τοῦ Ἰπποκράτους, δὲν παιοῦσι μαθητὴν αὐτοῦ. Τὰς σπέρματά τῆς
μιθοπλαστίας ταύτης, δέτινας ἐπειταὶ ἀνεδείγματαν ἐν τῇ πλαστιμορ-
γιθείσῃ ἀλληλογραφίᾳ τῶν δύο ὄνδρῶν, εὑρίσκομεν ἥδη φανερά
παρός Διογένει τῷ Λακερτίῳ, τῷ Λιλικνῷ καὶ τῷ Ἀθηναγόρᾳ⁶).
Οὐδόλως ἀξιοπιστύτερός εἰσι καὶ τὰ περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ φιλοσό-
φου φερόμενα. Ὁμοίας φύσεως τυγχάνουσιν ὅντας καὶ τὰς λεγόμενα

(¹) Φιλον. π. προνοίας II, 13. π. βίοι Θεορ. 891, Διογ. Θ', ζ', 99.
Cicer. Fin. V, 29, 87. Horat. epist. I, 12, 12. Plin. II. n. XVIII, 28, 273.

(²) Στο 6. Άνθ. 20, 63. Horat. Epist. II. I, 194. Juvenal. Sat. X, 23. Sen. de ira II, 10. Λουκ. βίον πρᾶσ. 13. Ἱππόλυτ. Αἰρ. ἔλ. I, 12. Λιλ. V. II. IV, 20, 29. Σούιδ. Δημόκρ. ἐπιθ. δ' ἐννυτῶν τούτων Δημοκρ. Ἀποστολ. ἥδ. 167.

(³) Διογ. Θ', ζ', 42. Λιλικν. V. II. IV, 20. Λοηναγ. Πρεσβ. 27.

ύπὸ τοῦ Λουκρητίου, ὅτι ὁ Δημόκριτος αἰσθανόμενος τὰς δυνάμεις διὰ τὸ γῆρας ἐκλιπούσας ἔξτηθε δῆθεν τοῦ βίου ἔχουσίως.

Ο Δημόκριτος κατὰ μὲν τὸν πλοῦτον τῶν γνώσεων ὑπερέχει πάντων τῶν συγχρόνων καὶ προγενεστέρων φιλοσόφων, κατὰ δὲ τὴν ἀγχίνοιαν καὶ τὴν λογικὴν τῶν δικνογράτων ἀκολουθίαν τῶν πλείστων τούτῳ, δι' ὀμφύτερα δὲ ταῦτα κατέστη ὁ πρόδρομος τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅπεις τὰς γνώμας αὐτοῦ συγχάκις μνημονεύει καὶ χρησιμοποιεῖ καὶ περὶ αὐτοῦ μετὰ μεγάλου πάντοτε σεβασμοῦ λόγου ποιεῖται.

Η συγγραφικὴ τοῦ Δημοκρίτου δρᾶσις ἐπεξετάθη κατὰ τὰς μέχρις ἡμῶν περιστωθείσας τῶν βιβλίων αὐτοῦ ἐπιγραφὰς εἰς τὰ μαθηματικά, τὰ φυσικά, τὰ θεϊκά, τὰ καλολογικά, τὴν γραμματικήν, τὰς τέχνας καὶ πᾶν ἐν γένει τὸ ἐπιστητόν. Ο Ἀριστοτέλης λέγει περὶ αὐτοῦ, «Δημόκριτος ξοκε περὶ ἀπάντων φροντίσαι». Ο Διογένης ὄνομάζει αὐτὸν γονιμώτατον φιλόσοφον συγγραφέα, ὁ δὲ Κικέρων παραβάλλει αὐτὸν πρὸς τὸν Πλάτωνα διὰ τὴν ποιητικὴν αὐτοῦ φράσιν καὶ ἔξιμον τὴν σαφήνειαν αὐτοῦ, ὁ δὲ Πλούταρχος θαυμάζει τὸ τῆς λέξεως θεῖον καὶ μεγάλοπρεπές, ὁ δὲ Διογύσιος τάσσει τὸν Δημόκριτον παρὰ τῷ Πλάτωνι καὶ Ἀριστοτέλει ὡς ὑπόδειγμα φιλοσόφου συγγραφέως.

Θεωρία Λευκίππου καὶ Δημοκρίτου. Η ἀτομικὴ Θεωρία Θεωρητέα ἐν τοῖς κυρίοις αὐτῆς μέρεσιν ὡς ἔργον τοῦ Λευκίππου, ή δ' ἐφερμογὴ αὐτῆς ἐπὶ πάντα τὰ μέρη τῆς περὶ τὴν φύσιν ἐπιστήμης φεύγει καὶ φύσις ἔργον τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Δημοκρίτου. Ο Λεύκιππος (¹) ἦτο ὡς ὁ Παριενίδης πεπεισμένος (²), ὅτι γένεσις καὶ φθορὰ κατὰ τὴν κυρίαν τοῦ δρου ἐκδοχὴν ἀδύνατος ἐστιν καὶ ὅτι τὸ ὅν καθ' ἔκυτὸ δὲν μεταβάλλεται, ἐπομένως οὔτε πολλὰ

(¹) Ἀριστοτ. πἱρι γεν καὶ φθορ. Α', 8. 324, 6, 25 κ. ἐφ.

(²) Λί συγγράφει, ἐξ ὧν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Θεόφραστος παρίχουσιν ἡμῖν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Λευκίππου εύριθησαν βραδύτερον μεταξὺ τῶν τοῦ Δημοκρίτου. Εντεῦθεν γίνεται φυνερόν, διὰ τὸ ὁ Ἐπίκουρος ἤρνετο τὴν ὑπαρξίην τοῦ Λευκίππου (Διογ. Γ', 13). Τὸν δὲ RÖHDE (Ueber Leucipp und Demokrit. Verhandl. d. 34 Philologenversamml. 1881. Jahrb. f. Philol., 1882 σελ. 741 κ. ἐφ.) παιρεθίντα νὰ διέξῃ, ὅτι ὁ Ἐπίκουρος εἶχε δίκαιον, ἐξηλεγκτεῖ πειστικότατα ὁ DIELS (Verhandl. d. 35 Philologenvers., σελ. 96 κ. ἐφ.).